

בדרך הרמז

רמזי תורה מלוקטים ומעובדים
לכבוד ט"ו בשבט
ראש השנה לאילן

בשבח והודייה להשי"ת מוגש בזה תדפיס-דוגמא מתוך הספר 'בדרך הרמז' שעתיד לצאת לאור בעז"ה. התדפיס יוצא לאור לכבוד ט"ו בשבט הבעל"ט, והוא כולל רמזים השייכים לעניני 'ראש השנה לאילן' והמצוות התלויות בארץ.

ענינו של הספר הוא להגיש בדרך קצרה ובהירה רעיונות מתוך חלק ה'רמז' שבתורה, שבטבע העולם כי הם מתקבלים בחביבות מיוחדת, והתועלת בהם למלמדים, מגידי שיעורים, דרשנים וכו' מפורסמת.

הרמזים נלקטו מכמה וכמה ספרים, ויש לציין במיוחד את סדרת הספרים 'לקוטי לוי יצחק' של הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל.

ויהי רצון שנזכה להביא 'ביכורים' מפירות הארץ בבית המקדש השלישי שיבנה בקרוב ממש, ולא רק 'בדרך הרמז' אלא כפשוטו ממש.

להערות והארות:

מנחם מענדל רייצס

כתובת דוא"ל: rizs@neto.bezeqint.net

בדרך הרמז

רמזי תורה מלוקטים ומעובדים
לכבוד ט"ו בשבט
ראש השנה לאילן

רמזים ל'ראש השנה לאילן'

א. "ארבעה ראשי שנים הם" - ויש אומרים: שלושה / ב. איך נכון - ו"ו
או וא"ו? / ג. מה מיוחד בגיל של "חמש שנים" / ד. הקשר בין עצים
לחודש שבט

המשנה, בתחילת מסכת "ראש השנה" - אומרת כך:

"ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה [רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי]. באחד בתשרי - ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות. באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים: בחמשה עשר בו".

כלומר: יש ארבעה ימים שבהם מתחילה "שנה" חדשה בתחום מסוים, ולמען הקיצור נזכיר רק פרט אחד בכל תאריך:

א' ניסן - מתחילה "שנה" חדשה לענין ספירת שנות המלכות. כך, אם אדם מתמנה למלך באמצע החורף, כשמגיע א' ניסן מחשיבים זאת כאילו עברה כבר שנה שלימה ועתה מתחילה שנה שניה למלכותו.

א' אלול - "שנה" חדשה לענין מעשר בהמה: יש חובה להפריש כל בהמה עשירית כ"מעשר", וכל עשרת הבהמות צריכות להיות מאותו מחזור - מאותה "שנה", ולענין זה קובע התאריך של א' אלול [כאן מציינת המשנה כי יש חולקים וסוברים שלענין זה קובע התאריך של א' תשרי].

א' תשרי - זהו "ראש השנה" הרגיל והמוכר.

ואחרון חביב - "ראש השנה לאילן": כאשר מעשרים את פירות האילן, יש להקפיד על כך שכל הפירות בקבוצה יהיו מאותה שנה. חלוקת השנים נעשית בחודש שבט: לדעת בית שמאי בהתחלת החודש - א' שבט, ואילו לפי בית הלל באמצע החודש - ט"ו בשבט, וכך נקבע להלכה.

ובכן, כיון שהמשנה מכלילה את ט"ו בשבט בתוך הקבוצה המכובדת הכוללת את "ראש השנה" ה"גדול" והמפורסם - הדבר מלמד על חגיגות מסוימת הקיימת גם בו, משהו מעין החגיגות של ראש השנה בא' תשרי.

והנה רעיון קצר ומעניין מתורתו של הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל¹, בהקשר זה של חלוקת השנים והתאריכים של "ראש השנה":

"ארבעה ראשי שנים" - למדנו במשנה: אחד בניסן, אחד באלול, אחד בתשרי ואחד בשבט. אלא שהמשנה עצמה מציינת כי יש כאלה שלדעתם יש רק "שלושה ראשי שנים": לשיטה זו, חלוקת השנים למעשר בהמה נעשית בא' בתשרי ולא בא' אלול, כך שנשארו עם שלושה "ראשים" בלבד: ניסן, תשרי, ושבט.

רבי לוי יצחק מציין, ששתי הדיעות הללו יחדיו רמוזים בתפילין שעל ראשנו...
הא כיצד?

בצד אחד של התפילין מצויירת האות ש"ן - שהצליל שלה מזכיר מאוד את המלה "שנה" - עם "ארבעה ראשים" ("שפיצים"), ובצד השני קיימת עוד ש"ן - שוב: רמז ל"שנה" - והפעם עם "שלושה ראשים"!

ב

יחידת הזמן שנקראת בשם "שנה יהודית" - הזמן שבין "ראש השנה" אחד ל"ראש השנה" הבא - אינה אחידה. יש "שנה" שמכילה שנים עשר חודש, וכך הן רוב השנים; אולם לעתים די קרובות באה "שנה" של שלושה עשר חדשים, כלומר: שלושים יום נוספים!

1. לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש, ע' תיד.

איך יתכן כי אותה יחידת זמן - "שנה" - נמדדת פעם כך ופעם כך?...?

ניתן להקביל זאת למספר השבטים בעם ישראל. במבט ראשון, קיימים שנים עשר שבטים בלבד - היוצאים משנים עשר הבנים של יעקב אבינו. אולם למעשה יעקב עצמו פיצל את שבט יוסף לשנים - שבט אפרים ושבט מנשה, אז יש לנו שלושה עשר; מצד שני, בתחומים רבים נחשב שבט לוי כיחידה נפרדת העומדת בפני עצמה - ושוב נשארנו רק עם שנים עשר שבטים.

לסיכום, אפשר לחלק את עם ישראל לשנים עשר בלבד, ואפשר גם להחשיב אותו כשלושה עשר - מקביל ל"שנה היהודית", שהיא פעם 12 חודש ופעם 13.

וכאן מוסיף רבי לוי יצחק שניאורסאהן² ומטעים זאת לפי הקבלה:

המושג "שנה" קשור במיוחד לאות ו' שבשמו של הקב"ה (לא כאן המקום להסביר מדוע). כשרוצים "לפתוח" את האות ו' ולכותבה במלואה - כותבים ו"ו, בגימטריא 12 (6 ועוד 6); אולם לפעמים מוסיפים את האות א' באמצע וכותבים וא"ו, ואז קיבלנו את התוצאה 13 (בגלל התוספת של הא' ששווה 1).

ועוד בענין ה"שנה":

חז"ל קובעים³: "בן חמש שנים - למקרא". כלומר: ילד בן חמש שנים אמור לדעת קריאה שוטפת, כי כבר לימדו אותו את כל האותיות והנקודות, ועתה הוא מתחיל בלימוד המקרא - קריאת התנ"ך.

רמז נפלא לכך נותן רבי לוי יצחק ב'רשימתו' המפורסמת⁴:

2. בספרו "תורת לוי יצחק", ע' שסו.

3. מסכת אבות, סוף פרק ה.

4. שנדפסה בהתחלת ספריו ועוד.

"שנה" בגימטריא - 355 (אגב,
בחלק מהשנים יש בדיוק 355
ימים). ואם על הילד עברו חמש
שנים - הרי שנקבל את המספר
1,775 (355 כפול 5).

מה הקשר בין המספר 1,775
לקריאה שוטפת? פשוט מאוד:

אם נעשה חשבון ארוך המחבר
את הערך המספרי של כל אותיות
הא-ב - א' שווה 1, ב' שווה 2, וכן
הלאה עד לאות ת' ששווה 400 -
נקבל בדיוק את המספר 1,775!

[הבהרה חשובה: כדי להגיע למספר זה צריך להחשיב גם האותיות הסופיות - קרי:
ך, ם, ן, ף, ץ - שגם הן נחוצות לצורך הקריאה, כמובן].

נחזור שוב ל"ראש השנה לאילן".

כפי שהזכרנו, התאריך המדויק שנוי במחלוקת, אולם על כך מסכימים הכל -
ש"ראש השנה לאילן" נקבע דוקא בחודש שבט.

מגלה לנו רבי לוי יצחק⁵, כי המלה "שבט" היא בדיוק כמו הגימטריא של המלה
"אילן". איך באמת? הרי "שבט" הוא בגימטריא 311, ואילו המלה "אילן" שווה בסך
הכל 91!

אלא, עלינו "לפתוח" את המלה "אילן", ואז נראה שהיא באמת שווה הרבה יותר.
הכוונה היא לכך שכל אות מהמלה "אילן" נחשבת במלואה, כפי שכותבים אותה:

5. 'לקוטי לוי יצחק - אגרות קודש', ע' תיג.

אל"ף שווה 111. יו"ד שווה
20. למ"ד שווה 74. נו"ן שווה
106.

ואכן, הגימטריא של אל"ף
יו"ד למ"ד נו"ן - היא 311, כמנין
"שבט".

*

ונסיים בלשוננו של רבי לוי
יצחק עצמו:

"ובכן, מאחר שהיום הוא
ראש השנה לאילן, יהי רצון

מלפני השם יתברך שיהיה פרי הארץ לגאון ולתפארת, וכן האדם שהוא 'עץ השדה'
יצמח ויעלה מעלה מעלה, פשוט שיוציא צמחו ופריו לברכה, והוא הבנים 'כשתילי
זיתים סביב לשולחנך', מ'אשתך כגפן פוריה'... אמן ואמן.

שעורה

רמזים במצוות התלויות בארץ

-ערלה ושביעית-

א. בגלל 3 שעות - מחכים אנו 3 שנים / ב. מה מיוחד ב'שנה הרביעית' וב'שנה החמישית' / ג. זהירות מפני 'שלוש קליפות הטמאות' / ד. למה משביתים את האדמה דוקא בשנה השביעית / ה. שנת השמיטה 'מפצה' את האדמה על כל השבתות והחגים. הא כיצד?

מקובל לחשוב כי אורח חיים צמחוני מיקל על שמירת הכשרות. בשונה מעולם החי, שחלקים רבים ממנו אסורים על יהודי באכילה, עולם הצומח פתוח לכולם. בחו"ל אין בכלל הגבלות בנושא זה, וגם בארץ ישראל - נדרש תהליך די פשוט של 'הפרשת תרומות ומעשרות', ואז אפשר לאכול בחופשיות⁶ (למעט שנת ה'שמיטה', שבאה פעם בשבע שנים - ועל כך להלן).

ובכן, עיקרון זה נכון ברובו הגדול של עולם הצומח: ירקות, תבואה וקטניות, אבל אינו מדויק ביחס לפירות הצומחים על העץ. בפירות קיים איסור חמור של 'ערלה', והוא שלילה מוחלטת של כל הפירות שגדלים בשלושת השנים הראשונות לקיומו של העץ. כך נאמר בספר ויקרא, בפרשת קדושים⁷: "וכי תבואו אל הארץ, ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פרו, שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל".

6. אנו מתייחסים כאן לעולם הצומח בלבד. לעתים קיים מצב שבו בתוך העלה הצומח - מסתתרים יצורים מעולם החי... וזו כבר בעיה אחרת הדורשת טיפול מיוחד.

7. יט, כג.

ראוי לציין, כי איסור זה על פירות הערלה חמור אף יותר מהאיסור של בשר חזיר, לדוגמא. כי אם מתגלגל לידו של יהודי בשר חזיר, הוא רשאי לתיתו במתנה ואף למוכרו למי שאינו יהודי, ואילו פירות ערלה אסורים לא רק באכילה אלא גם בהנאה וכל שימוש.

למה באמת קיים כזה איסור חמור דוקא בתחום הפירות? כי הרוע, הסבל והשפל הרוחני בעולם באו דרך פרי - פרי של עץ הדעת, שאדם הראשון לא

הצליח להתאפק מלאוכלו ובכך דירדר את העולם כולו.

ולמה האיסור הוא 3 שנים? כי חטא עץ הדעת היה אף הוא במספר 3 - 3 שעות. כך נאמר בספר 'שפתי כהן' (פירושו לתורה של המקובל הצפתי רבי מרדכי הכהן, מתלמידי תלמידיו של האריז"ל), שהאיסור שהטיל הקב"ה על האדם לאכול מפרי עץ הדעת, היה רק לשלוש שעות: אדם הראשון נברא ביום שישי אחרי הצהריים, והאזהרה שלא לאכול מפרי עץ הדעת היתה מוגבלת רק למשך 3 השעות שנותרו עד לכניסת השבת⁸. אנו ממתינים 3 שנים - כדי לתקן את אותן 3 שעות שאדם לא הצליח להתאפק.

וכך באמת אומר המדרש⁹: "מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד בציווי אפילו שעה אחת - והרי בניך ממתינים לערלה שלוש שנים, שנאמר 'שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל'!"

8. ראה עוד במקורות המצויינים בלקוטי שיחות חלק כד עמ' 133 הערה 14.

9. בראשית רבה פכ"א, ז.

ב

למעשה, כשמגדלים פירות צריכים לחשב לא רק את שלושת השנים הראשונות, אלא גם את השנה הרביעית. כך נאמר בפרשת קדושים שם, בהמשך לאותו איסור ערלה¹⁰: "ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש הילולים לה'. ובשנה החמישית תאכלו את פרי להוסיף לכם תבואתו, אני ה' אלקיכם".

משמעות הדברים היא, שרק בשנה החמישית לנטיעת העץ אז אפשר להשתמש חופשי בפירותיו, ואילו בשנה הרביעית זהו מצב ביניים - אמנם הפירות כבר מותרים באכילה (לא כמו ב-3 השנים הראשונות), אבל בצורה מוגבלת ולא חופשית (בשונה מהשנה החמישית והלאה). על הפירות של השנה הרביעית חלה קדושה מיוחדת, ולכן מותר לאוכלם רק בטהרה ובקדושה, בתוך ירושלים שבין החומות, או לחללם על כסף (להעביר את הקדושה שבהם על מטבע. זו השיטה הנהוגה בימינו, וחשוב לברר את פרטי ההלכות בנושא).

רבינו בחיי בפירושו מקביל תהליך זה העובר על פירותיו של העץ החדש, לתהליך של תחילת הבריאה המתואר בתחילת ספר בראשית, וכך נאמר שם: "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תוהו ובוהו, וחושך על פני תהום, ורוח אלקים מרחפת על פני המים. ויאמר אלקים יהי אור, ויהי אור".

שלושת השנים הראשונות, שבהן הפירות הן 'ערלה' מוחלטת, בלי כל זכות שימוש - מקבילות לשלושת הלשונות של (1) תוהו (2) בוהו (3) חושך, המסמלים מצב סתום ונסתר, שאיננו יכולים להשיגו ולהבינו;

השנה הרביעית, בה אנו מתחילים להשתמש בפירות, אך בהגבלה - מקבילות למצב של "רוח אלקים מרחפת על פני המים", שהוא מצב ביניים: מצד אחד קיימת כבר התגלות מסויימת, ומצד שני זה עדיין רחוק ומעורפל;

והשנה החמישית, בה הפירות נכנסים לרשותנו בצורה מלאה, ללא עכבות - מקבילה להתגלות האור: "ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור", כאשר הכל נעשה גלוי ובהיר.

10. יט, כד-כה.

ומעניין: תהליך דומה עובר גם כל ילד יהודי, כפי שנאמר במקורות רבים, ונצטט כאן את הרעיון בלשונו של ה'פענח רזא':

"הבנים נמשלו לעץ ופרי בכמה מקומות. והנה 'שלוש שנים יהיה לכם ערלים' - שאין בו שום לימוד כבערלים; 'וברביעית יהיה כל פרי קודש הילולים' - שמלמדן אותו ברכות ושבתות, 'תורה צוה' ו'שמע ישראל' וכיוצא בזה; 'ובשנה החמישית תאכלו את פרי להוסיף לכם וגו' - כלומר, להוסיף עליו וללמדו תורה".

כלומר: בשלוש השנים הראשונות כמעט ולא מקדמים את הילד (מבחינה רוחנית), כי הוא עדיין לא בשל. כשמסתיימות שלושת השנים ומתחילה השנה הרביעית, אז מתחילים לחנך אותו ברצינות לומר ברכות ודברי קדושה - "קודש הילולים לה" (מכאן גם המקור למנהג המפורסם לספר את שערותיו הארוכות של הילד בתחילת שנתו הרביעית - 'חלאקה' - ומכאן ואילך הוא מקבל מראה יהודי עם פאות, ציצית וכיפה); ואת הלימוד הממשי מתוך התורה מתחילים כשהילד מגיע לגיל חמש, וכדברי המשנה¹¹: 'בן חמש למקרא'. מכאן ואילך הילד הולך ומתקדם בלימודיו, וכפי שנאמר בקשר לשנה החמישית: "להוסיף לכם תבואתו" - ולהוספה אין גבול...

ג

איסור 'ערלה' המתייחס לשלושת השנים הראשונות, ובהמשכו היחודיות של הפירות בשנה הרביעית - מוביל אותנו לאחת הסוגיות הגדולות בתורת הסוד, והיא סוגיית ה'קליפות'¹².

הכוונה היא לכוחות רוחניים שליליים, שהמקובלים מחלקים אותם לארבעה: שלושה מהן נקראות 'שלוש קליפות הטמאות', ובדרך כלל אין אפשרות להפיק מהם אור וקדושה וצריך פשוט לסלקם ולדחותם; והרביעית נקראת 'קליפת נוגה', שהיא גמישה יותר ואפשר להוציא ממנה טוב ותועלת, אם כי הדבר כרוך בקושי ובמאמץ (כמבואר בהרחבה בספר התניא¹³).

11. מסכת אבות, סוף פרק ה.

12. ראה בכל הנושא - 'אור התורה' ויקרא חלק ד עמ' א'סו ואילך ובמקורות המצויינים שם.

13. פרקים ו-ז.

השם 'נוגה' מקורו בנבואת יחזקאל¹⁴, המספר על מה שראה: "וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון, ענן גדול ואש מתלקחת, ונוגה לו סביב". ה'רוח סערה', ה'ענן גדול' וה'אש מתלקחת' הם כינויים לשלושת הכוחות ה'טמאים' לגמרי, ולצידם קיים כח ה'נוגה' שיש בו גם טוב נסתר. לארבעה כחות אלו אנו מתכוונים בתפלה, בברכת "שובר אויבים ומכניע זדים", כאשר אנו אומרים: "ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותמגר, ותכניע במהרה בימינו" - שלושת הלשונות 'תעקר ותשבר ותמגר' מכוונים ל'שלוש קליפות הטמאות', והלשון האחרונה והקלה יותר: 'ותכניע', מתייחסת ל'קליפת נוגה'.

[הסיבה לכך שכוחות הטומאה מכונים בשם 'קליפות' מבוססת על מבנה פרי האגוז, שיש לו ארבעה קליפות: 3 קליפות 'גסות' שצריך לשבור ולסלק הצידה, כי הן רק מפריעות לאכילת הפרי; וקליפה רביעית, קליפה דקה יותר, שאפשר לנצל אותה לתועלת ולאכול אותה ביחד עם הפרי¹⁵].

ובכן, חלוקה זו מקבלת את ביטוייה במצוה זו של 'ערלה', כאשר ב-3 השנים הראשונות שולטות בעץ 'שלוש הקליפות הטמאות', ולכן פירותיו אסורים ומושללים לגמרי; ואילו השנה הרביעית מקבילה ל'קליפת נוגה', ולכן אפשר לאכול את הפירות אם כי בזהירות מתבקשת.

וכך נאמר בענין זה בספר הקבלי 'שני לוחות הברית'¹⁶: "כל השלש שנים הראשונים כחות הטומאה שולטות באילן .. ואחר השלוש שנים חל על האילן קדושה וטהרה".

14. א, ד.

15. ראה בספר הזהר חלק ג רכז, א. ועוד.

16. בפרשת קדושים.

ה'צמח צדק' מוסיף לציין¹⁷, ששליטתן של 'שלוש הקליפות הטמאות' היתה אפילו אצל אברהם אבינו, וזו הסיבה שאברהם "הכיר את בוראו" רק בגיל 3 [כפי שמוכיחים חז"ל¹⁸ ממה שנאמר¹⁹ 'עקב אשר שמע אברהם בקולי' - אברהם חי 175 שנים, אך מתוכם הוא 'שמע בקולי' רק 172 שנים, כערכה המספרי של המלה 'עקב', משום ששלושת השנים הראשונות לא נחשבות]:

"הטעם ששלוש שנים לא הכיר - זהו לפי שאז הסתירו עליו כוחות הטומאה, הנמשכים מ'שלוש קליפות הטמאות', ומיד שעברו שלוש שנים אז הכיר את בוראו".

ד

התורה מעודדת את עבודת האדמה, העיסוק בצמחים ובפירות - אך דורשת לעצור מפעם לפעם.

מתי? ביום השביעי - ובשנה השביעית.

היום השביעי הוא יום השבת, שבו נדרש האדם להשבית את כל מלאכתו, כולל מלאכת החרישה, הזריעה, הנטיעה והקצירה, ולהקדיש את כל היום כ"שבת לה"; והשנה השביעית היא שנת השמיטה, שבה 'משביתים' את האדמה במשך שנה שלימה, וכמו שכתוב בספר ויקרא, בתחילת פרשת בהר²⁰: "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה".

בפירושו לתורה של החכם הנודע רבי יהונתן אייבשיץ ('תפארת יהונתן'), הוא מצטט ממקור עתיק-יומין, רעיון מעניין בדבר קדושתו המיוחדת של המספר שבע:

בכלל, התואר 'קדוש' הנאמר על דבר מסויים בא להדגיש את יחודיותו - הוא מובדל מכולם, מיוחד, מרומם ונשגב. מתוך כל המספרים ה'מקוריים' - כלומר:

17. 'אור התורה' ויקרא חלק א עמ' קמד.

18. נדרים לב, א.

19. תולדות כו, ה.

20. כה, ד.

המספרים מ-1 עד 10 (לאחר המספר 10 מתחילים לספור שוב: אחד-עשר, שנים-עשר, וכן הלאה, ואין עוד מספרים חדשים של ממש) - מתאים המספר 7 להיות 'קדוש', בשל העובדה שהוא יחודי, מובדל מיתר המספרים.

הכוונה היא כזו: בתוך עולם המספרים קיים קשר הדדי, כולם מזינים זה את זה.

המספר 1 הוא היסוד וההתחלה של הכל, כמובן;

המספר 2 מתחבר עם המספר 4 - כי כשנכפיל 2 ב-2 נקבל 4;

המספר 3 מתחבר עם המספר 9 - שכן כשנכפיל 3 ב-3 נגיע ל-9;

4 מתחבר עם 2 ועם 8 - כשנכפיל 4 ב-2 תהיה התוצאה 8;

5 מתחבר עם 2 ועם 10 - 5 כפול 2 שווה 10;

6 מורכב מחיבור של 2 כפול 3;

ואת 8, 9, 10 כבר הזכרנו (8 מבוסס על כפולה של 4, 9 על כפולת 3, 10 על פעמיים 5).

המספר היחיד שעומד בודד, הוא לא מבוסס על מספר אחר ואין מספר שבנוי ממנו - הוא המספר 7. בכך ניתן להבין למה בחר הקב"ה, ש"הוא לבדו הוא", דוקא את היום השביעי והשנה השביעית להיות קודש לשמו.

[רעיון זה מופיע גם בספרו של חכם איטלקי בשם 'ערוגת הבושם'²¹, ושם הוא מוסיף: יש כמה מוטיבים המאפיינים את השבת היהודית, וקשה לצייר שבת בלעדיהם - נר, יין, דג ובשר. המשותף לכל אלו הוא שהם ב'גימטריא קטנה' 7, כלומר: כשנחשב את הערך המספרי של כל אות ב'בודדים' ונפחית את האפסים נקבל 7. לדוגמא - המלה 'נר': האות נ' שווה 50, אך ב'גימטריא קטנה' נחשיב אותה כחמש; האות ר' שווה 200, ובשיטת חישוב זה נחשיב אותה כשנים בלבד - בסך הכל 7. כך גם ב'יין' (1 ועוד 1 ועוד 5) ו'בשר' (2 ועוד 3 ועוד 2), ואילו המלה 'דג' שווה מלכתחילה 7].

ה

והנה עוד רעיון מהספר 'תפארת יהונתן', המקשר בין יום השבת לשנת השמיטה בדרך מקורית (מעבר למספר המשותף של 7).

יום השבת נקבע מימים ימימה כיום של מנוחה ושבתה, זכר למעשה בראשית, אלא שבעוד האדם מצידו יכול לשבות ביום השביעי, הרי האדמה אינה שובתת - כי הזרעים שנזרעו בה במשך השבוע, 'מכריחים' ומאלצים אותה 'לעבוד' להצמיח גם ביום השבת. זו המטרה של שנת השמיטה - "שבת שבתון יהיה לארץ": מפסיקים את הזריעה זמן מסויים לפני התחלת שנת השמיטה (ולא כאן המקום להיכנס לפרטים המדויקים), כך שבמשך השנה כולה האדמה 'שובתת' ונחה (לאמיתו של דבר, יש 'ספחים' שהארץ מוציאה גם לולי זריעה מוקדמת, אבל מכיון שהיא אינה עושה זאת מכח אילוץ הזריעה אלא מכח עצמה ו'ברצונה' - אין הדבר פוגע במנוחתה).

זו איפוא הסיבה לכך ששנת השמיטה באה לאחר 6 שנות עבודה:

בשנה ממוצעת קיימים 354 ימים, וזהו המספר המצטבר של השבתות והחגים שהיו במשך 6 שנות העבודה, שבהם היתה האדמה צריכה לנוח (כמו האדם) - אך היא לא נחה, ועתה היא משלימה את כולם.

21. החכם הוא ר' שמואל ארקולטי, והספר נדפס בוויניציאה בשנת שס"ב (פרק תשיעי).

וכך הוא החשבון: בכל שנה קיימים (בממוצע) 52 שבתות, ועוד 7 ימי חג - ראש השנה²², יום הכפורים, היום הראשון של חג הסוכות ושמיני עצרת, היום הראשון והשביעי של חג הפסח, וחג השבועות. בסך הכל 59 ימים, וכאשר נכפיל אותם בשש שנים נקבל 354 ימים, שזה (פחות או יותר) מספר ימיה של שנת ה'שמיטה', שבהם הארץ משלימה את ימי המנוחה שהחסירה.

22. כיום אנו חוגגים את ראש השנה יומיים, גם בארץ ישראל, אולם מדין התורה המקורי זהו יום אחד בלבד.

רמזים בפרשת "והיה אם שמוע"

א. "ונתתי מטר ארצכם בעתו" - בלילות שבת / ב. למה נקרא שמו "יורה", ולמה נקרא "מלקוש" / ג. הרמזים העמוקים שב"דגנך", "תירושך" ו"יצהרך"

חמשה עשר בשבט הוא "ראש השנה לאילן", ובו מעלים על נס את העולם המופלא של הצומח, ומייחלים ל"שנה טובה ומעוטרת, פרי הארץ לגאון ולתפארת"²³.

עולם הצומח יונק את חיותו מהמים, ונושא זה עומד בראש פרשת 'והיה אם שמוע', הנאמרת על ידינו בקריאת שמע - מדי יום ביומו, ערב ובוקר.

עיקרה של פרשה זו הוא - ברכת הגשמים, המביאים ליבול טוב ומשובח. "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי", אומרת התורה, אז "ונתתי מטר ארצכם בעתו, יורה ומלקוש, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך"²⁴ (ואם חלילה לא - אז "ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה"²⁵).

מה הכוונה בהדגשה "ונתתי מטר ארצכם בעתו"? - הכוונה היא לכך שהגשמים ירדו בזמן נוח לבריות, ולא ישבשו להם את סדר היום. רש"י מביא על כך שני פירושים: פירוש אחד אומר שהכוונה היא לכך שהגשמים ירדו רק "בלילות", שלא יטריחו אתכם; ופירוש נוסף, שמגדיל את מרחב המחיה של הבריות ומגביל את הגשמים לזמן מצומצם מאוד: "בלילי שבתות, שהכל מצויין בבתיהם".

23. נוסח 'תפילת טל'.

24. עקב יא, יד.

25. עקב יא, יז.

בספרי הרמזים מוצאים אסמכתא מספרית לשני הפירושים. 'בעל הטורים' מגלה שהמלה 'בעתו' שווה בערכה למלה 'בלילות' (=478) - בהתאם לפירוש הראשון; ואילו רבי יהודה החסיד מוצא גימטריא המתאימה לפירוש השני²⁶ - כשנחשב את שני המלים 'ארצכם בעתו' (=829), נמצא שהם שווים למלים 'זהו לילי שבת' (=830). הכלל קובע שלא מתחשבים בהפרש זעיר של אחד).

המשותף לשני הרמזים שהזכרנו הוא שחישבנו בהם את המלה 'בעתו' לפי צורת כתיבתה בתורה - בכתיב חסר; ועכשיו נראה עוד רמז במלה זו לפי צורת קריאתה בכתיב מלא - 'בעיתו' (=488)²⁷:

'בעיתו' בגימטריא 'בסכות', והרמז כאן הוא - שעונת הגשמים מתחילה בחג הסוכות, שמהווה סימן לסיום עונת הקיץ. ואכן, החל מחג הסוכות מתחילים להזכיר בתפלה את שבחו של הקב"ה שהוא 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (בשונה מימי הקיץ שבהם אומרים 'מוריד הטל'), אם כי קיימת מחלוקת בין התנאים²⁸ האם מתחילים באיזכור זה ביום הראשון של חג הסוכות או ביום האחרון בו.

ב

ומכאן למלים הבאות - ("ונתתי מטר ארצכם בעתו) יורה ומלקוש".

המלה "יורה" מתייחסת לגשם הראשון, שבא בתחילת החורף, ו"מרוה את הארץ ואת הזרעים" (הצמאים לאחר הקיץ החם) - כך מפרש רש"י. לפי פירוש זה, המלה "יורה" היא מלשון "יָרָה", אלא שהאותיות מתחלפות (תופעה מצויה בתנ"ך, כמו "כבש" שלפעמים נקרא "כשב")²⁹.

פירוש נוסף במלה "יורה" הוא מלשון הוראה - הגשם הזה מהווה תמרור אזהרה על כך שיש לסיים את ההכנות לחילופי העונות: "מורה את הבריות להטיח גותיהן,

26. ספר גימטריאות על התורה עמ' תקסד.

27. ספר גימטריאות על התורה עמ' תרסא.

28. בתחילת מסכת תענית.

29. באר מים חיים על רש"י.

ולהכניס את פירותיהן, ולעשות כל צרכיהן³⁰. רבי יהודה החסיד מוצא לכך רמז מעניין³¹: כשנצרף את האותיות הסופיות של המלים "מטר ארצכם בעתו יורה" - נקבל את המלה "מורה"; ואילו המלה 'בעתו' לבדה שווה בערכה למלים 'להטיח הגגות'.

עוד פירוש מעניין במלה "יורה" הוא שגשם זה "יורד בנחת, ואינו יורד בזעף"³². לפי פירוש זה, המלה 'יורה' היא מלשון ירייה למטרה - כשם שהחץ הנורה הולך ישר אל מטרתו ללא סיבובים מיותרים, כך הגשם הזה מגיע אל הארץ בצורה ישרה ובלי 'רעש' מסביב³³. וגם לכך מוצאים אנו רמז מספרי (בדברי רבי יהודה החסיד³⁴): 'יורה' בגימטריא 'זהו בלי הזעף'.

ובמקביל ל'יורה' שהוא הגשם הראשון, קיים ה'מלקוש' שהוא הגשם המאוחר, היורד בסוף החורף, לאחר שהתבואה כבר גדלה והוא ממלא ומשלים את הקש בגרגירי התבואה. לכן נקרא שמו 'מלקוש' - כחיבור של שני המלים: מל קש³⁵.

ונמשיך למלים הבאות בפסוק: "ואספת דגנך ותירושך ויצהרך".

רמז יפה, בשמו של הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון, מחבר את שלושת חלקי היבול לשלושת החגים שנקבעו כזכר לנסים שאירעו במהלך ההיסטוריה - לפי הסדר³⁶:

"דגנך" - רומז לגאולת מצרים בחג הפסח. שורש הירידה של עם ישראל למצרים הוא בחלומו של יוסף העוסק באיסוף דגן ("והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך

30. תענית ו, א.

31. ספר גימטריאות על התורה, עמ' תרסא.

32. תענית ו, א.

33. רש"י תענית שם.

34. ספר גימטריאות על התורה, עמ' תרסא.

35. הדר זקנים מבעלי התוספות.

36. "פניני לוי יצחק" עמ' 108.

השדה"³⁷); הירידה בפועל היתה כתוצאה מהרעב הגדול, שהביא את יעקב ומשפחתו לרדת למצרים כדי לאכול מהדגנים שנשמרו שם; וכאשר יצאו ממצרים ליוו אותם המצות שאפו, העשויות כמובן מדגן.

"תירושך" - רומז להצלה שהיתה בימי אחשורוש, בחג הפורים. גזירת המן קרתה לאחר שעם ישראל השתתף במשתה היין של אחשורוש³⁸ ושתו שם יין אסור; אסתר ביטלה את הגזירה דרך משתה היין שהכינה לאחשורוש

והזמינה אליו את המן; ועד היום מצוה בפורים לשתות הרבה יין עד כדי שכרות.

"יצהרך" - רומז לנס חנוכה, שמרכזו בשמן הזית: היוונים טימאו את כל השמנים, והנס היה שמצאו פך אחד של שמן טהור שדלק שמונה ימים.

עוד מוסבר בתורת החסידות, כי שלושת אלו - דגן, תירוש ויצהר - הם סמל של שלושה חלקים בתוך התורה³⁹:

הדגן רומז לאותו חלק בתורה הגלוי לכולם, הכולל את ההלכות וההזכרות לחיים יהודיים כשרים - שאי אפשר בלעדיהם, בדומה לדגן שהוא מזון בסיסי והכרחי;

היין, שאינו כה הכרחי בחיים ונועד לשמח את האדם ו'לצאת מהשיגרה', מקביל לדברי ה'אגדה', שהצורך בהם הוא פחות דחוף ומטרתם היא לרומם את היהודי ולתת לו עידוד ושמחה;

37. וישב לו, ז.

38. מגילה יב, א.

39. ספר המאמרים תר"ל עמ' ריג. וראה גם במאמר 'חג האסיף' משנת תשמ"ג.

והשמן, שנחשב מוצר יקר עוד יותר מהיין (דבר המתבטא בכך שכאשר נשים יין ושמן ביחד יצוף השמן מעל היין), מקביל לתורת הסוד העמוקה והנסתרת, שיותר קשה להגיע אליה והיא יקרת ערך במיוחד.

ועוד רמז מוצאים אנו בכתבי ה'צמח צדק', לשלושת הקבוצות הכלליות בעם ישראל⁴⁰:

הדגן הבסיסי מסמל את היהודים ה'ישראלים'; היין שמטבעו מביא לשמחה רועשת

מסמל את הלויים, שתפקידם בבית המקדש היה לשיר ולזמר בקול; והשמן מסמל את הכהנים, מזרע אהרן הכהן הגדול - שנכנס לתפקידו על ידי משיחה בשמן (ולכן נקרא גם "הכהן המשיח").

לפי רמז זה, הרמז במלים "ואספת דגנך ותירושך ויצהרך" הוא לאחדות שצריכה להיות בין כל חלקי העם - יש לאסוף ולחבר יחד את כל הכהנים, הלויים והישראלים ב"אגודה אחת". ומעניין שענין האחדות נרמז גם בפסוק הבא: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" - המלה 'עשב', נאמר בקבלה, היא נוטריקון של המלים ע'ושה ש'לום ב'מרומיו [ויש ברמז זה עומק רב⁴¹].

40. 'אור התורה' משפטים ע' א'קפה. ועוד.

41. ראה ב'ספר הליקוטים - דא"ח - צמח צדק, ערך 'עשב'. 'פלח הרמון' שמות ע' שדמ. ועוד.

לְעֵילּוֹי נִשְׁמַת
מֵרֵת רִבְקָה עֲלֵקָא
בֵּת הָרָה צ"ר' יִשְׁשֹׁכֵר דּוֹב הִי"ד
בֶּן-שַׁחַר
נִלְב"ע בְּיוֹם וַעֲש"ק, א' אֲדָר-שְׁנִי תשע"ט
וְלְעֵילּוֹי נִשְׁמַת אַחֻתָּהּ
מֵרֵת לֵאָה רִיקָל
הוֹרְבִיץ
נִלְב"ע י"ט מֵרַחֲשׁוֹן תש"פ
*
תִּנְצַב"ה

להערות והארות:

מנחם מענדל רייצס

משעול הארבל 17 קרית גת
כתובת דוא"ל: rizs@neto.bezeqint.net
טלפון: 050-4125205
טלפקס: 08-6882799